

PARTICIPĂRI ROMÂNEȘTI LA TÎRGURI ȘI EXPOZIȚII INTERNĂȚIONALE PÎNĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL.

de **STELIAN POPESCU**

Conectarea procesului istoric românesc la istoria europeană, în special în epoca modernă, este legat nemijlocit de schimbările de structură ce au avut loc în viața economică, socială și politică.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, dezvoltarea și cristalizarea noilor forțe de producție capitaliste este materializată și prin încercările de organizare a unor expoziții agricole și cu produse industriale românești sau de participare la primele manifestări internaționale de acest gen.

Cercetînd geneza expozițiilor românești, observăm că ea se contopește cu instituția târgurilor deschise, unde vitele, grînela și produsele de tot felul erau expuse în fața cumpărătorilor.

Organizarea primelor expoziții în țările române, ca și participarea românească la primele manifestări internaționale au început în perioada istorică ce corespunde cu lupta pentru făurirea statului național român modern, menit să asigure condiții favorabile pentru dezvoltarea economiei moderne. Este semnificativă împrejurarea că inițiativa organizării expozițiilor la noi și a participării la marile concursuri internaționale au avut-o personalități de seamă ale vieții politice, oamenii de cultură ca Mihail Kogălniceanu, Ion Ionescu de la Brad, Dionisie Pop Marțian, Petru S. Aurelian, Enrich Winterhalder, George Barițiu, Timotei Cipariu, Axente Sever și alții, care militau pentru crearea și economii naționale independente, pentru dezvoltarea și protejarea ei de concurența străină, pentru afirmarea statului român pe plan internațional. În dese ocazii ei au susținut necesitatea organizării, au relevat rolul și importanța unor asemenea competiții în vederea cunoașterii și trezirii gustului consumatorilor pentru produsele industriei indigene, îndeosebi a categoriilor sociale înstărite (care manifestînd neîncredere față de acestea, preferau mărfurile industriale străine), în vederea stimulării meseriașilor pentru a produce obiecte de mai bună calitate, cît și a stîrnirii interesului burgheziei române pentru dezvoltarea industriei autohtone.

Dacă expoziția la noi este de dată recentă, aceasta are drept cauze, așa cum sublinia Dimitrie Olănescu în raportul general asupra participării României la Expoziția universală de la Paris din 1900 : „Drumurile rele, puține și nesigure, transporturile făcîndu-se în care cu boi, căruțe sau chervane mocănești cu cai, oamenii și lucrurile pătineau

adesea și ajungeau la destinație jertfe ale lungimii și zdruncinatului călătoriei, dar totuși târgul era o binefacere pentru gloata țărănimii, pentru târgoveți și pentru bogătași, prin adunarea atîtor lucruri de care aveau nevoie la un loc, în neputință, cum se găseau de a le avea de prin tinuturi, ori a și le aduce de peste hotare“¹.

Între primele manifestări expoziționale interne consemnăm deschiderea în primăvara anului 1839 la Iași a unei expoziții a florilor și plantelor exotice².

După Unirea din 1859 este cunoscută activitatea amplă desfășurată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza pentru modernizarea și dezvoltarea întregii societăți românești. În acest sens, trebuie amintite și acele măsuri menite să ducă la dezvoltarea producției agricole și industriale.

Amintim astfel ordonanța domnească din 12 iunie 1863, prin care se menționa : „Înființarea expozițiilor agricole și industriale în toate țările acelea unde agricultura, comerțul și industria a ajuns la un grad însemnat de dezvoltare, este o probă învederată despre folosul acestei instituțiuni. Foarte mărginite la început, expozițiile au luat astăzi o dezvoltare însemnată. Nu numai că se fac expoziții internaționale, unde se văd expuse produsele globului, dar în multe staturi au început a se face expozițiuni sub numele de concursuri agricole și industriale în toate județele. În Franța au început să facă concursuri agricole nu numai departamentele, ci și chiar orașele și societățile de agricultură și industrie. Serviciile aduse agriculturii, comerțului și industriei de către expozițiuni sînt incontestabile“. La 12 iunie 1863, printr-o lege decretată de Al. I. Cuza, se hotăra înființarea expozițiilor județene³.

În 1864 s-a înființat și Corpul inspectorilor agricoli (inițiator I. Ionescu de la Brad) ce avea menirea să permanentizeze instituția expozițiilor și a târgurilor.

În acest climat se circumscriu și participările românești la expozițiile internaționale.

Prima participare a țărilor române la expoziții internaționale are loc în 1851, cînd se inaugurează prima expoziție universală la Londra, organizată din inițiativa și sub directa supraveghere a prințului Albert al Angliei. Mărturii mai multe despre această participare ne lipsesc. Țările române (Moldova și Muntenia) au fost reprezentate prin produsele lor sub pavilionul Turciei, sub a cărei suzeranitate se aflau. În cadrul pavilionului habsburgic au fost de asemenea prezenți și români de peste Carpați.

¹ Vezi *Raportul general asupra participării României la Expoziția Universală din Paris, 1900*, București, 1901, p. 10.

² „Albina românească“ din 14 mai 1839.

³ În 1865, la 20 mai, are loc din inițiativa lui Ion Ionescu de la Brad prima expoziție de produse agricole și industriale (16 secții). În același an se deschide o expoziție la Iași. După ce se decretează (1881) „Legea pentru expozițiile și concursurile agricole și industriale“, în 1883 are loc o expoziție a cooperativilor din țară, la care au participat și străini; un an mai târziu are loc o expoziție la Iași, apoi în 1887 la București și Craiova au loc expoziții agricole. Pînă la marea expoziție jubiliară din 1906 de la București vor mai fi organizate expoziții în special ale agricultorilor în 1894 și 1903 și cu participări străine.

La această competiție mondială țările române au expus mostre de materii prime, costume populare, textile decorative de interior, produse ale industriei casnice etc.⁴

Guvernele ambelor principate, în scopul prezentării unor articole cit mai selecționate, au dat circulare speciale, îndemnînd pe producători să participe cît mai mulți la amintita expoziție economică⁵.

După unirea Principatelor și reformele de structură realizate de Al. I. Cuza, dezvoltarea economică a României a căpătat noi valențe. Participarea României la tîrgurile și expozițiile care se țineau în Europa a devenit de acum înainte o necesitate, pentru că, așa cum menționa o personalitate politică a vremii, „Nicăeri nu se poate studia mai cu folos și nu se pot aprecia în mod mai convingător și mai just toate binefacerile ce cultura revarsă asupra omenirii, decît în acele vaste arene ale concursurilor industriei universale, în care se văd concentrate toate minunile ce au realizat țara și geniul, toate rezultatele cugetărilor, talențelor și muncii omenești“.

În vederea participării la „Expoziția internațională din 1867 de la Paris“ s-a constituit o comisie specială pentru selectarea materialului din țară și apoi de a se ocupa special de secțiunea românească. Deși cu o industrie foarte puțin însemnată⁶, totuși, din dorința de a arăta Europei izvoarele de bogăție naturală și resursele muncii țării care se afla într-o activitate febrilă de pregătire a independenței, guvernul a hotărît să expună produse în 8 din cele 10 grupe în care era împărțită expoziția de la Paris. Este de menționat că, deși țară agricolă, nu expunea produse în grupele care cuprindeau exponate agricole⁷. Au fost prezentate tablouri de N. Grigorescu, colecții de la Muzeul de istorie naturală, scoarțe și piese de olărie (industrie casnică țărănească), țesături de la fabrica din Neamț înființată de Mihai Kogălniceanu în 1853, produse brute ale solului și subsolului : marmură, cărbuni de pămînt, petrol, chihlimbar, lemne, ceară, minereuri, tutun, blănuri, miere și o colecție completă de costume naționale.

Cu toate eforturile făcute, faptul că produsele nu erau prezentate într-o formă atrăgătoare, expoziției românești nu i-a fost acordată atenția cuvenită. Nu s-a obținut nici o distincție mai însemnată, deoarece produsele expuse au sosit tîrziu, cînd cea mai mare parte dintre comisiile își terminaseră lucrările⁸.

Cu toate acestea au fost atribuite României : 3 medalii de aur, 9 de argint, 35 de bronz și 38 mențiuni decernate în bună parte datorită activității prodigioase depuse de către P. S. Aurelian, care era membru în juriul internațional alături de Alex. I. Odobescu.

În 1873, la „Expoziția internațională de la Viena“, România participă într-un cadru mai restrîns decît cel de la Paris, producînd, cu toate

⁴ Vezi : Ilie Corfus, *Moldova la expoziția de la Londra din 1851 și Georgeta Penelea, Participarea Țării Românești la expoziția universală de la Londra din 1851*, în „Revista muzeelor“, 1966, nr. 2, p. 167—168.

⁵ Vezi D. C. Olănescu, *op. cit.*, p. 14.

⁶ A. I. Odobescu, *Industria și meseriile în sec. XV—XVII*.

⁷ Ioan A. Roceric, *Expoziții și tîrguri*, București, 1945, p. 190.

⁸ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura românească la Expoziția universală din 1867*, p. 63—65.

acestea, o impresie mult mai bună, relevându-se îndeosebi valoarea produselor agricole.

Comitetul expoziției românești, compus din Cezar Bolliac, P. S. Aurelian, D. C. Atanasiu și alții, și-a început activitatea încă din 1872, când a colectat și cumpărat mai ales obiecte industriale.

În vederea cheltuielilor necesare se votase o lege prin care se inseria în bugetele anilor 1872 și 1873 suma de 206.150 lei, sporită mai târziu prin credite suplimentare din bugetul general, până la 351.092 lei.

Intrucât spațiul de 655 mp ce ni se pusese la dispoziție era mult prea mare față de exponatele românești sosite, noul comisar al secției românești, generalul Emanuel Crețulescu, a solicitat un nou stoc de exponate, care au fost trimise după o atentă examinare.

În cele din urmă am fost reprezentați de 1498 de participanți, iar pavilionul românesc s-a bucurat de un succes deosebit, deoarece a fost instalat între pavilionul presei și pavilionul industriei austriece.

Relevînd scopul participării României, generalul Emanuel Crețulescu, șeful secțiunii românești, menționa că „la fel ca toate țările care iau parte la asemenea concursuri internaționale, pentru a face mai întii cunoscute străinilor bogățiile și resursele de care dispun fiecare dintrînsele, pentru a atrage capitalurile indispensabile la dezvoltarea comerțului și a industriei și apoi a dobîndi prin studii serioase și variate elemente necesare pentru a putea fi puse în pozițiunea de a profita de toate binefacerile civilizației moderne”⁹.

Într-adevăr, se poate remarca în urma acestei participări reușite intensificarea pătrunderii capitalului străin în România, mai ales în rețeaua căilor ferate¹⁰.

Și la această expoziție, P. S. Aurelian, care făcea parte din juriu, a desfășurat o activitate deosebită, astfel din cei 1498 de participanți români au fost recompensați 230 (o medalie de aur, 10 de „progres”, 57 de merit, 8 medalii de bun gust, 147 mențiuni „onorabile” și 7 medalii de colaboratori).

În 1878, guvernul francez invită România pentru a lua parte la „Expoziția universală de la Paris”. Din cauza evenimentelor politice în care se găsea țara, nu s-a putut participa. Totuși, guvernul român a trimis ca observator pe Ștefan Mihăilescu, care a întocmit un memoriu pentru ministrul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice. În acest memoriu atrăgea atenția asupra celor văzute și care ar putea fi aplicate în România. În primul rînd sublinia necesitatea unei agriculturi intensive, introducerea unor mașini agricole moderne, raționalizarea culturilor, folosirea îngrășămintelor chimice, instituirea unor birouri de observații meteorologice, școli satești (agricole), practică agricolă pentru elevi, literatură agricolă pe înțelesul tuturor, înființarea unor asociații pentru încurajarea și răspîndirea cunoștințelor agricole: „Exemplu avem America, unde agricultorii în timp de douăzeci de ani au ajuns să-și îndoiască producțiunea, poate și din cauză că acolo toți îngrijesc de

⁹ Emanuel Crețulescu, *Dare de seamă asupra expoziției române din Viena*, București, 1873, p. 7.

¹⁰ Victor Slăvescu, *Tratat de transporturi*, București, 1929, p. 19.

instrucțiunea poporului, de lărgirea capitalului sau de cunoștințe practice“¹¹.

În anul 1883 notăm participarea marelui industriaș și comerciant bucureștean Grigorie Capșa la expoziția viticolă de la Bordeaux, unde face cunoscute Occidentului european vinurile românești și obține medalia de bronz. Datorită acestei participări, în câteva țări europene se deschide imediat un debruș pentru vinurile românești. De fapt, Capșa participase și la expozițiile de la Paris în 1867 și de la Viena în 1873, unde obținuse o medalie și câteva mențiuni¹².

În 1889, România este din nou invitată pentru a participa la „Expoziția Universală din Paris“. Se constituie în acest scop un Comitet național compus din 165 persoane reprezentând corpurile legiuitoare, industria, comerțul, publicistica și alte ramuri de activitate. Președinte al Comitetului este ales prințul George Bibescu. S-au constituit comitete județene la Birlad, Cîmpulung, Craiova, Iași, Turnu-Măgurele și Vaslui, iar Comitetul național din București s-a împărțit în 7 secțiuni, corespunzător produselor ce aveau să fie expuse. Pe lângă acestea mai funcționa o comisie permanentă pentru recepționarea exponatelor și o comisiune a loteriei independentă. La Paris exista un alt Comitet central sub președinția comisarului general, printre cei 22 de membri ai comitetului aflându-se și Jules Simon, membru al Academiei franceze. Pentru acoperirea cheltuielilor, guvernul român acordă o subvenție de 200.000 lei și dreptul de a institui o loterie cu un capital de 300.000 lei. Administrația expoziției franceze a pus la dispoziția României 1146 mp, dintre care 416 în secția produselor industriale, 240 mp pentru restaurantul național. Restaurantul românesc, „Bar Roumain“, condus de Iordache Ionescu, devine atracția nr. 1 pentru vizitatori, datorită orchestrei sale și mai ales gustoșilor mititei care au avut mare succes printre parizieni. Restaurantul, care se afla în centrul expoziției, era o construcție în stil românesc, frumoasă, dar edificată cu caracter de provizorat din lipsă de fonduri. Arhitect a fost Ion Mincu. O variantă a acestui local va fi realizată tot de Mincu în anul 1892 la București (restaurantul „Doina“ de astăzi de la șosea).

Produsele românești au avut un succes deosebit, tot așa de mare ca și pavilionul construit într-un stil specific și restaurantul amintit. Din cei 736 de expozanți români, 271 au obținut distincții: 2 premii mari, 26 medalii de aur, 63 medalii de argint, 73 medalii de bronz și 107 mențiuni¹³.

S-a realizat un beneficiu de 60—62.000 lei.

Tot la această expoziție, în cadrul unui Congres internațional al grînelor, s-a elogiât superioritatea calității grînelor românești, apreciere ce s-a menținut și cu ocazia expozițiilor de la Rotterdam și Amsterdam din 1899, unde grînele românești au obținut cel mai mare preț.

¹¹ Ștefan Mihăilescu, *Industria agricolă la Expozițiunea universală din Paris 1878*, București, 1879, p. 17.

¹² Vezi Dim. R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, ed. I-a, București, 1897, p. 44.

¹³ Vezi „Raportul“ prințului Gh. Bibescu din 1890, despre „Expoziția Universală din Paris“, redat și de I. Roceric în op. cit., p. 195.

La invitația guvernului francez făcută în 1895 guvernului român pentru a participa la Expoziția universală din 1900, ministrul domeniilor Anastase Stolojan adresează în 1898 o circulară, în care spunea între altele : „Acea expoziție va fi un inventar documentat de tot ce au produs mai însemnat artele, știința și activitatea economică din întreaga lume în acest secol. Pe lângă că este o chestiune de cuviință internațională de a răspunde la chemarea unei țări amice, interese politice și economice de întâiul ordin ne impun datoria de a participa la această expoziție. Este vorba să dovedim și pe acest tărîm că am făcut progrese însemnate de cînd am rămas stăpîni pe politica noastră comercială și economică (se referă la independența cîștigată — n.n.). E deci de datoria tuturor românilor să ne dea concursul lor patriotic pentru ca și în această ocaziune să mărim vaza României și să întindem bunui ei renume“.

Dorința de afirmare a țării era mare, căci România — de la ultima participare pînă la 1900 — făcuse însemnate progrese, aceasta mai ales datorită legii de încurajare a industriei naționale din 1887 și unor tratate comerciale cu caracter protecționist care s-au încheiat.

Prin legea din 28.III.1898 Ministerul Agriculturii, Comerțului și Industriei a fost autorizat să cheltuiască pentru participarea la expoziție suma de 1.300.000 lei.

Comisar la expoziție, propus de P. S. Aurelian, a fost numit Ion Kalinderu, dar la refuzul său a fost înlocuit cu Petre Poni. Între membrii Comitetului executiv figurau : V. Brătianu, D. Protopopescu și Gh. Duca. La propunerea Comitetului executiv, Consiliul de miniștri a suplimentat fondul destinat pentru expoziție cu încă 600.000 lei.

După demisia guvernului, în locul lui Petru Poni, care se retrage, este numit comisar general Dimitrie C. Olănescu.

S-au format două comisii, secundate de numeroase subcomisii, care au repartizat produsele pe clase și grupe și au vegheat la împachetarea și expedierea lor.

României i se acordase, după multiple insistențe oficiale și personale, o suprafață de expunere de 2.955 mp, produsele fiind expuse în 12 locuri deosebite, pentru fiecare grupare făcîndu-se construcții independente, în stilul național românesc. Pe lângă această suprafață, România mai posedă un teren pe care au fost construite două pavilioane, adevărate opere arhitectonice, admirate de toți cei ce au trecut pe vestita „Stradă a Națiunilor“. Din juriile internaționale care aveau să decerneze recompensele făceau parte și 17 români. Din cei 2146 de exponanți, 1090 au obținut recompense, dintre care 47 premii mari, 227 medalii de aur, 354 medalii de argint, 314 medalii de bronz și 149 mențiuni.

Succesul moral obținut, reprezentat prin numărul recompenselor, era completat prin atingerea scopului principal al participării, întrucît „Agenția oficială română“ de pe lângă Comisariatul General al Expoziției înregistra zilnic cereri informative făcute de către numeroși industriași străini ce se interesau îndeaproape despre pădurile, minele, petrolul și mai ales legile economice de care era guvernată țara.

Afirmarea noastră cu demnitate la expoziția din 1900 a avut un efect deosebit pentru țară, „deoarece de la acea dată am făcut cunoscut țărilor europene puterea noastră de muncă și rezultatele dobîndite în

scurtul timp de cînd deveniserăm independenți și mai ales suscitaserăm financiarilor și oamenilor întreprinzători dorința de a intra în legături comerciale cu cercurile producătoare românești¹⁴ aprecia un economist al vremii.

După 1900 participările românești sînt în general mai sporadice și ele vor fi întrerupte odată cu izbucnirea primului război mondial

În cadrul „Expoziției de la Liège“, din 1905, România a participat, fără să facă o pregătire serioasă, în cadrul unui pavilion cu produse petroliere.

Vizitînd acea expoziție, fruntașul socialist, ziaristul Constantin Miile, nota despre pavilionul românesc cu părere de rău: „De fapt are un singur avantaj, e așezat lîngă linia tramvaiului care duce la expoziție, trece pe lîngă ea, astfel că lumea se mărginește să știe că există un pavilion român și e poate mai bine că se întîmplă astfel, căci ce voiți să vadă vizitatorul cînd acolo nu există decît sticle cu uleiuri, minerale, hărți etc. Or fi poate și cîțiva care să se intereseze de petrol. Pentru aceștia însă nu era nevoie de o secțiune aparte românească, ci s-ar fi putut plasa hărțile noastre în expoziția generală de petrol. Zic aceasta fiindcă lumea nu știe că acest pavilion este special pentru petrol, îl socotea din nenorocire ca românesc reprezentativ, și făcînd comparațiune cu cel bulgăresc, cu cel sîrbesc, cu cel muntenegrean, noi apărem într-o stare de vădită inferioritate, și aceasta din vina noastră“¹⁵.

În 1906, România participă la „Expoziția universală de la Milano“, fără să mai cunoască succesul din 1900, mai ales că atenția principală a fost acordată în acel an organizării expoziției jubiliare și nu altor acțiuni. Alte participări românești pînă la primul război mondial sînt mai puțin însemnate și nu le mai amintim. După terminarea războiului, odată cu desăvîrșirea statului național unitar român, dezvoltarea economică a României se va accentua mult mai mult și odată cu aceasta și reprezentarea la manifestările expoziționale din afară.

PARTICIPATIONS ROUMAINES AUX FOIRES ET EXPOSITIONS INTERNATIONALES JUSQU'À LA PREMIERE GUERRE MONDIALE

Résumé

L'exposé présente en synthèse quelques aspects concernant les participations de la Roumanie, après 1859, aux principales foires et expositions économiques organisées dans l'Europe jusqu'à la veille de la première guerre mondiale.

Il est à remarquer que l'exposé ne présente pas les territoires roumains qui après 1877—1878 se trouvaient encore sous la domination étrangère (il est question de ceux trouvés sous la domination de l'Autriche-Hongrie et de la Russie du Tsar).

Après une brève présentation de l'histoire des expositions et foires internationales, sont décrites les participations roumaines aux expositions de Londres (1851), Paris (1867), Vienne (1873), Bordeaux (1883), Paris (1889), Paris (1900), Liège (1905) et Milano (1906).

¹⁴ Vezi I. Roceric, op. cit., p. 200.

¹⁵ Vezi C. Mille, *Letopisișii*, vol. II, București, 1908, p. 149.